

Jewish Volunteers, the International Brigades and the Spanish Civil War

Gerben Zaagsma, April 2017

In 2001 studeerde ik Jiddisch in Londen en volgde daar een college ‘Yiddish for Historians’. Eén van de lessen ging over zogenaamde *yizker bikher*, herinneringsboeken die na de Tweede Wereldoorlog werden uitgegeven door overlevenden van de Holocaust, en die het leven en de vernietiging van joodse gemeenschappen in een bepaalde plaats in Oost-Europa beschrijven. Een collega-studente had het herinneringsboek over Belchatów bekeken en vertelde dat daarin ook melding werd gemaakt van een joodse vrijwilliger uit die plaats die in de Internationale Brigades had gevochten. Op dat moment was ik op zoek naar een geschikt thema om een afstudeerscriptie over te schrijven en deze anecdote bleef me achtervolgen. Al snel ontdekte ik dat mijn universiteitsbibliotheek enkele jiddische memoires van joodse vrijwilligers had en ik besloot me aan dit thema te wijden. Ik schreef een scriptie over de Naftali Botwin compagnie, een joodse militaire eenheid die op 12 december 1937 in de Poolse Dombrowski brigade werd opgericht op instigatie van joodse communisten, meest Poolse migranten, in Parijs.

Wat al snel opviel: in veel literatuur over joodse vrijwilligers wordt aan hun deelname een relevantie toegedicht die niet zozeer met hun betrokkenheid bij de Spaanse Burgeroorlog te maken heeft maar vooral met de Holocaust. De strijd van vrijwilligers van joodse komaf, waarvan er relatief veel waren in de Internationale Brigades, wordt gezien als eerste daad van verzet tegen Hitler en daarmee uiteindelijk als antwoord op de nazistische vernietigingspolitiek die culmineerde in de Holocaust. Deze redenering is vooral een poging om de mythe dat joden zich nauwelijks verzet zouden hebben tijdens de Holocaust te ontkrachten door te wijzen op joods verzet tegen Hitler in Spanje.

Het grote aandeel joodse interbrigadisten in Spanje, dat vaak wordt geïnterpreteerd als indicatie dat er sprake was van een specifiek joodse motivatie om in Spanje te strijden, was echter vooral een reflectie van het relatief grote aandeel joden in de socialistische en communistische partijen in sommige landen. De vraag is dus niet zozeer waarom zovelen van joodse afkomst in Spanje terecht kwamen, maar veeleer welke omstandigheden hun links-politieke engagement kunnen verklaren, een geheel andere discussie (en gezien de mythe van het judeo-Bolshevisme, bepaald niet onomstreden). Dit alles roept natuurlijk een belangrijke vraag op: als de naoorlogse herinnering aan joodse vrijwilligers zozeer is bepaald door de Holocaust, hoe zat het dan met hun deelname *tijdens* de Spaanse burgeroorlog? En vanwaar de oprichting van een joodse compagnie in de Internationale Brigades?

Mijn onderzoek zette ik voort in een promotie-onderzoek dat uiteindelijk resulteerde in een boek: *Jewish Volunteers, the International Brigades and the Spanish Civil War*. In dit boek analyseer ik de symbolische betekenis van de deelname van joodse vrijwilligers in de brigades, zowel tijdens als na de burgeroorlog. De grote vraag die hierbij natuurlijk op de achtergrond speelt is wat eigenlijk een joodse vrijwilliger is? In het boek spreek ik alleen over joodse vrijwilligers in de Internationale Brigades in termen van afkomst, en niet om een specifieke categorie van vrijwilligers aan te duiden die om specifiek joodse redenen in Spanje zou hebben gevochten met een uitgesproken joods bewustzijn. Voor het merendeel van de joodse vrijwilligers gold dat namelijk niet. Het klopt dat veel Oost-Europese joodse vrijwilligers zich als joods beschouwden omdat ze tot een joodse nationale minderheid

behoorden, of gerekend werden, in hun thuislanden, maar dat betekent niet automatisch dat hun motivatie om in Spanje te vechten specifiek joods was; in veel gevallen ging het om een politieke keuze.

In het boek behandel ik allereerst de vraag in welke zin men over joodse vrijwilligers kan spreken, kijk naar zin en onzin van statistieken over de aantallen vrijwilligers van joodse komaf en hun motivatie, en bekijk vervolgens de geschiedenis van de Botwin compagnie. Die geschiedenis moet in de eerste plaats gezien worden in de context van joodse deelname in de communistische en socialistische beweging en, meer specifiek, de activiteiten van joodse migranten communisten in Parijs in het interbellum. Propaganda speelde een rol, een joodse compagnie maakte het makkelijker om steun voor de Spaanse strijd te genereren bij joodse migranten in Frankrijk, of de joodse gemeenschap in Polen zelf. Maar joods/niet-joodse relaties speelden eveneens een cruciale rol: eeuwenoude vooroordelen over vermeende 'joodse lafheid' en, in sommige gevallen, anti-Semitisme, dat ook voorkwam in de Internationale Brigades, vormen een belangrijk deel van de achtergrond. De oprichting van de Botwin compagnie was uiteindelijk een manier om joodse gelijkwaardigheid in de strijd te propageren, en was daarmee dus een vorm van emancipatie.

Vervolgens bekijk ik hoe joodse communisten in Parijs, diegenen die lobbyden voor de formatie van een joodse compagnie in de Internationale Brigades, over joodse vrijwilligers schreven in hun krant *Naye Prese*, één van de twee jiddische dagbladen die in Parijs werden uitgegeven in de jaren '30. Om te bekijken wat er specifiek was aan de joods-communistische omgang met joodse vrijwilligers en de Internationale Brigades vergelijk ik *Naye Prese* met het andere Parijse jiddische dagblad, *Parizer Haynt*. Duidelijk is dat voor joodse communisten zowel propaganda een rol speelde als specifiek joodse belangen: keer op keer wordt benadrukt dat de strijd van joodse vrijwilligers en de Botwin compagnie de mythe van 'joodse lafheid' of 'weglopen voor de strijd' ontkracht. Achtergrond daarbij vormden Pools-joodse relaties in het algemeen, en in de brigades in het bijzonder.

Tenslotte behandel ik de naoorlogse periode: hoe werd de herinnering aan joodse vrijwilligers levend gehouden en hoe ontwikkelde zich die herinnering in de loop der decennia? Hier analyseer ik de diverse manieren waarop joodse vrijwilligers en the Botwin compagnie zijn herdacht na de Tweede Wereldoorlog. Wat ik laat zien is dat discussies over joodse vrijwilligers in belangrijke mate werden beïnvloed door debatten over joodse reacties op fascisme, Nazisme en de Holocaust die zich vooral vanaf de vroege jaren '60 ontwikkelden. Uiteindelijk werd de herinnering aan joodse vrijwilligers deel van een veel breder debat over joods verzet.

Gaandeweg ging daarmee echter ook de specifieke context van hun betrokkenheid in de Spaanse strijd verloren. Mijn boek is uiteindelijk bedoeld om hun verhaal weer terug te plaatsen in die historische context. Tegelijkertijd concludeer ik dat er wel degelijk een joodse dimensie was: Spanje werd de plek waar joodse vrijwilligers tegen het klassieke anti-Semitische vooroordeel van 'joodse lafheid' streden. Het voorbeeld van de Botwin compagnie laat zien dat het op het Spaanse slagveld ook om emancipatie ging. Daarmee wordt de deelname van joodse vrijwilligers in de brigades, of ze nu zelfbewust joods waren of niet, uiteindelijk deel van de veel grotere emancipatiegeschiedenis van Europese joden in de moderne periode.

Informatie:

Gerben Zaagsma, *Jewish Volunteers, the International Brigades and the Spanish Civil War* (Bloomsbury Academic, 2017).

De introductie van het boek kan gratis hier gedownload worden:

http://gerbenzaagsma.org/sites/default/files/Zaagsma-Jewish_volunteers_Introduction.pdf.

Op deze pagina is meer informatie te vinden: <http://gerbenzaagsma.org/jewishvolunteers>.

Bloomsbury Academic geeft 35% korting op aanschaf met code JVIBSCW35 wanneer het hier wordt besteld: <http://www.bloomsbury.com/uk/jewish-volunteers-the-international-brigades-and-the-spanish-civil-war-9781472505491/>.